

УДК. 711.437/438(477)

Я. Фамуляк

*в.о. доцента кафедри дизайну
архітектурного середовища сільських поселень
Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕЛИЩ МІСЬКОГО ТИПУ УКРАЇНИ

Анотація: розглянуто основні проблеми нової регіональної політики щодо розвитку селищ міського типу і питання ведення пошуку нових шляхів удосконалення просторової організації поселень. Встановлено основні причини, що перешкоджають забезпеченню збалансованого розвитку сільських населених пунктів.

Ключові слова: містобудування, поселення, планувальна структура, просторовий розвиток, генеральний план, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. Законом України від 4 березня 2004 року №1580-IV було затверджено загальнодержавну програму розвитку малих міст та селищ міського типу. В цій програмі визначено основні напрямки соціально-економічного розвитку малих міст України до 2010 року. Також ця програма містить науково-методичні, економічні, організаційні, правові заходи щодо забезпечення розвитку даних поселень.

В останнє десятиріччя в сільській місцевості посилились такі тенденції, як перехід все більшої кількості поселень до групи малих та різке загострення в останніх соціально-економічних, демографічних, функціонально-планувальних проблем. Подальший розвиток таких тенденцій може суттєво погіршити умови життя та праці сільського населення, призвести до загрозливого скорочення сільської поселенської мережі, негативно вплинути на ступінь господарського освоєння території та розвиток сільськогосподарського виробництва.

Кожну проблему належить вирішувати, виходячи з пріоритету інтересів людини: вибір форм господарства, виду діяльності, розпорядження створеним продуктом, вимоги до створення найкращих виробничих умов, житлова ситуація, умови відпочинку, соціально-культурна і побутова забезпеченість. Усе це пов'язано з відповідно організованими будівлями, спорудами, комплексами, поселеннями, територіями [1].

Тому в сучасних умовах збереження і розвиток сільської поселенської мережі України неможливі без вирішення проблеми розвитку селищ міського типу і відродження малих сільських поселень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оскільки селище міського типу несе в собі елементи і міста, і села, найближчими до нашого дослідження є наукові праці, присвячені соціально-економічному і містобудівельному розвитку малих містечок [2]. Стосовно специфічних вимог до планувальної та архітектурно-просторової організації даних поселень різного функціонального призначення і місця в системі розселення, то вони розкриваються в тому чи іншому аспектах у працях Б. Пosaцького, М. Габреля, Ю. Криворучка, Г. Петришин, М. Бевза, Г. Шульги, С. Кравцова та ін.

Постановка завдання. Дослідити та з'ясувати як саме соціально-економічні, демографічні та функціонально-планувальні проблеми впливають на просторовий розвиток селищ міського типу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розбудови держави у малих містах має місце складна економічна та соціальна ситуація, передусім у сфері формування й функціонування ринку праці. Селище міського типу як структурний елемент розселення на цей час переживають найбільшу кризу у соціально-економічному розвитку. Вони опинились на роздоріжжі між містом і селом. Їх роль визначалась сукупністю розташованих на території адміністративно-господарських, курортно-рекреаційних, транспортно-торгових, комунально-побутових і виробничих об'єктів [3].

Недостатнє врахування специфіки малих міст під час проведення економічних реформ загострило соціально-трудова відносини в них, призвело до безробіття в значних масштабах. Виконання соціально-економічних і культурних програм розвитку територіальних громад малих міст не забезпечено фінансовими ресурсами для виконання робіт по зовнішньому й інженерному благоустрою забудови і міської території у цілому. Важливість визначення економічних механізмів перспективно розвитку малих міст зростає завдяки підвищенню ролі органів місцевого самоврядування у зв'язку з передачею в регіони багатьох функцій та повноважень з управління соціально-економічним розвитком, що посилює вплив територіальних громад на формування містоутворюючої бази й сфери зайнятості населення. Реформування суспільно-виробничих відносин ставить перед фахівцями-урбаністами складні проблеми розвитку містобудівних систем в умовах жорстких екологічних, ресурсних та моральних імперативів [4].

Сьогодні загострилась проблема освоєння території таких поселень та їх територіального розвитку в зв'язку з тим, що відсутня містобудівельна документація, адаптована до сучасного стану багатьох містечок країни.

Актуальною проблемою є проблема передачі в комунальну власність громад колишніх територій спецпризначення, зокрема, це відноситься до територій військових частин.

Малі і середні міста (в т. ч. селища міського типу) – найбільш різноманітна в типологічному відношенні категорія населених місць, у рамках якої істотно розрізняються поселення як різних регіонів країни, так і різних функціональних типів – промислові, рекреаційні, аграрні, туристичні, наукові й ін. Через це найважливішою проблемою їхнього розвитку стає проблема забезпечення глибоко диференційованого підходу до формування економічної бази, вирішенню питань їхнього планування й забудови з урахуванням надзвичайного різноманіття умов їхнього формування в різних регіонах при вирішенні різних народногосподарських завдань.

Недооцінка при розробці генеральних планів цих поселень, характеру існуючої економічної бази, і особливо – закономірних тенденцій, що складаються, її розвитку (насамперед у зв'язку зі специфічною роллю малих і середніх міст у системі виробництва й розселення відповідної адміністративної області), на практиці приводять до значних відхилень від пропозицій генеральних планів. Так, запроєктована свого часу галузева структура економічної бази містечок – районних центрів найчастіше істотно відрізняється від тієї, котра складається сьогодні.

Для створення найбільш зручних і сприятливих в санітарно-гігієнічному відношенні умов проживання населення проводиться функціональне зонування території, що визначає раціональне взаємне розміщення окремих елементів селища.

Чітке розмежування на функціональні зони не завжди було характерним для організації сільських поселень. Допромислове селище мало в своїй основі просторове суміщення функцій праці, побуту і відпочинку мешканців. Промислова революція XIX ст. та концентрація виробництва дала визначення новим принципам зонування.

Виходячи зі створення найкращих умов праці, побуту й відпочинку населення, планувальна структура селищ міського типу означає розміщення на його території зон для виробництва, житла, громадського центру і відпочинку, зв'язку між ними і структурною організацією кожної із зон.

Просторова організація селища традиційно ґрунтується на трьох основних його функціях: робота, житло, відпочинок. У завдання містобудівників входить раціональне поєднання цих функцій в єдиній міській організм. Тому його планувальну структуру оптимізували, виходячи з мінімізації трудових переміщень. Існувала практика концентрації промисловості в спеціальних зонах з близько розташованим житлом, відокремленим санітарною зоною. Житлові групи і житлові квартали формували, виходячи з принципів доступності установ обслуговування різного

рангу. Виробничі об'єкти ізолювали від житла захисними санітарними смугами, забезпечували гігієнічний режим в забудові.

Пізніше містобудівні концепції еволюціонувало в бік більшої значущості пересування, екології та соціальних факторів. Нові функції селища визначалися як населення, природа, робота і пересування. Просторову структуру селища міського типу стали представляти як всеускладнюючу соціально-економічну систему, що володіє цілим комплексом функціональних зв'язків і має тенденцію перманентного розвитку, як живий організм. Планувальні елементи стали розуміти як оптимальне поєднання житлових, промислових, обслуговуючих та соціально-культурних функцій, об'єднаних у виробничо-сельбищні райони.

На підставі базових теоретичних розробок кінця ХХ ст. можна вважати, що реконструкція сільського поселення полягає в тому, щоб, відповідно до сучасних вимог реструктуризувати сільськогосподарське виробництво та соціально-побутову інфраструктуру, змінити архітектурно-планувальну систему, зважаючи на художньо-композиційні засади й існуючі традиції [5].

У формуванні простору поселення важливу роль набули науково-виробничі комплекси, які не становлять екологічної небезпеки та розміщуються поблизу житлової забудови.

Населені пункти слід розглядати як складові єдиної планувальної системи агломерації, в якій окремі частини втрачають ізольованість і доповнюють один одного. Селище міського типу стає наділеним подвійними функціями, з одного боку внутрішньоміські, а з іншого – агломераційних. Тоді його просторово-планувальна структура підпорядковується до цих функцій і планувальні елементи диференціюються за призначенням.

Висновок. Таким чином, можна зазначити, що методика розробки містобудівної документації для селищ, малих та середніх міст повинна бути глибоко диференційована і, взагалі, розглядати треба кожне поселення окремо, вивчати особливості й своєрідність кожного з них для збереження індивідуальності і обличчя.

Загальні й локальні проблеми планувальної структури тісно пов'язані один з одним, тому що виділення житлового районів і мікрорайонів, планувальна організація виробничої зони та інших локальних завдань вирішуються на основі загальної структурної побудови селища міського типу. У свою чергу, від їхнього вирішення залежить накреслення системи магістралей, формування громадського центру і архітектурної композиції самого поселення.

Одне з основних завдань планувального структурування є забезпечення оптимальних функціональних зв'язків між місцями розселення, прикладання

праці та рекреації, установами громадського обслуговування з урахуванням частоти їх відвідування та попиту населення.

Розумне використання природних умов може бути досягнуто лише на основі ретельного вивчення території, її природних водоймищ, зелених насаджень, рельєфу та інженерно-геологічних особливостей. Органічна єдність природи і міської забудови досягається безпосередньо в процесі створення планувальної структури селища і всієї його об'ємної композиції.

Бібліографічний список

1. Новиков В. А. Архитектурная организация сельской среды: учеб. пособие / В. А. Новиков. – М.: Архитектура-С, 2006. – 376 с.
2. Марков Е. М. Планировка и застройка малых городов: пособие по проектированию / Е.М. Марков, В.С. Рязанова. – М.: Стройиздат, 1975. – 200 с.
3. Козак Г., Дяченко П. Визначення перспектив містобудівного розвитку селищ міського типу в умовах ринкової економіки // Вісник ЛДАУ: Архітектура і сільськогосподарське будівництво. -2003. -№4. - с. 196-201.
4. Габрель М. М. Просторова організація містобудівельних систем / М.М.Габрель. – К.: Видавничий дім А.С.С., - 2004. – 400 с.
5. Архітектурно-просторова організація сіл: Питання реконструкції / Г. К. Бистряков, Л. Г. Литвинов, Ю.Ф. Хохол. – К.: Будівельник, 1991. – 98 с.

Аннотация

Рассмотрены основные проблемы новой региональной политики относительно развития посёлков городского типа. Затронуты вопросы поиска новых путей усовершенствования пространственной организации поселений. Определены основные причины, которые препятствуют обеспечению сбалансированного развития сельских населённых мест.

Ключевые слова: градостроительство, поселение, планировочная структура, пространственное развитие, генеральный план, социально-экономическое развитие.

Annotation

The basic problems of the new regional policy for urban village development have been considered. The issue of finding new ways to improve the spatial organization of urban villages has been raised. The main reasons that prevent the provision of balanced and sustainable human settlements development have been determined.

Key words: urban Development, settlement, planning structure, space development, master plan, socioeconomic development.